

ZİYA GÖKALP'İN DİYARBEKİR GAZETELERİNDEKİ İLK YAZILARI

C. Orhan Tütengil

Bibliyografya çalışmalarının, geriye doğru gidildikçe, güçleşmekte olduğu herkesin mâlûmudur. Bu çalışmalar İstanbul gibi büyük şehirler dışındaki gazete sahifelerine münhasır yazıları içine alınca, güçlük bir hayli daha artıyor. Elde tam gazete koleksiyonu bulunmaması, bir çok koleksiyonların, parça parça, şahısların elinde veya kitablıklarda yer alması, araştıracının işini yetesiye engelliyor. Bu sebeplerle, mahallî gazetelerde yer almış önemli yazılara âid bibliyografik denemelere az rastlanıyor.

Fikir tarihimizdeki yerinin önemine rağmen Ziya Gökalp'in ilk yazıları hakkında ciddi bir fikre sahip bulunmuyoruz. Yanılmıyorsak, bu alandaki ilk makale *Bilgi* dergisinde yayınlamış olduğumuz eksik bibliyografyadır (bk. sayı: 67).

Tam olduğunu iddia etmekten uzak bulunduğumuz bu makalemiz şimdiye kadar tedkik etmek fırsatını bulduğumuz dağınık gazete koleksiyonları üzerindeki çalışmalarımızı toplamaktadır. Sözünü ettiğimiz yazılar ve manzumeler Ziya Gökalp'in değişik imzaları ile yahud imzasız olarak neşredilmişlerdir.

İlk sayısı 22 Temmuz 1285 (3 Ağustos 1869) yılında yayınlanmış olan, Türkiye'nin en yaşlı gazetelerinden biri, belki de birincisi olarak halen neşriyatına devam etmekte bulunan *Diyarbakir* gazetesi, Ziya Gökalp'in yazı hayatındaki ilk gazetedir. Bu gazetede yer alan yazı ve manzumelerin listesi aşağıdadır:

Yazının adı	Gazetenin numarası	Tarihi
Dicle Vâdisi (<i>Küçük seyahat 1</i>)	1380	19 Nisan 1320
Tarla Kenarında (<i>Küçük Seyahat 2</i>)	1382	3 Mayıs 1320
Hamidiye Sanayi Mektebi Bahçesi	»	»

Yazının adı	Gazetenin numarası	Tarihi
Kışla Meydanı (<i>Küçük Seyahat 3</i>)	1383	10 Mayıs 1320
Köprüye kadar (<i>Küçük Seyahat 4</i>)	1384	17 Mayıs 1320
Çiçekler İçinde (<i>Küçük Seyahat 5</i>)	1387	7 Haziran 1320
Etfal-i memleket ve bir bedia-i san'at	1500	6 T. Evvel 1322
Dişten artmaz, işten artar (<i>Mu- sahabe-i İktisadiye</i>)	1503	26 T. Evvel 1322
Ticaret ve Yeni Ticaret Odası	1513	18 K. Sani 1322
<i>Ticaret «Elkâsib...»</i>	1516	15 Şubat 1322
Makale-i İktisadiye	1519	15 Mart 1323
Oruç (<i>Köglü Şiirleri 1</i>)		
Ezan (» » 2)	1580	9 T. Evvel 1324
Namaz (» » 3)		
Zekât (» » 4)		
Bayram (» » 5)		
Köy Gazetesi	1581	16 T. Evvel 1324
Nefs'ül-emr		
Şiir nasıl sânih olur?		
Rübâb-ı Şikeste		

Diyarbakir'den sonra Ziya Gökalp'ın yazılarına *Peyman* 325 adlı gazetede rastlıyoruz. Resmî vilâyet gazetesinin yanında ilk hususî gazete olarak yer alan *Peyman*'ın ilk sayısı 15 Haziran 1325 (1909) tarihini taşımaktadır. 47 sayı devam ettikten sonra neşriyatını tâtîl etmiştir. *Diyarbakir* gibi *Peyman* da haftalık olarak yayınlanmıştır.

Peyman'da yer alan yazılar şunlardır :

Yazının adı	Gazetenin numarası	Tarihi
Diyarbakir nasıl bir vali ister? (<i>İdariyat</i>)		
İlm-i ictima (<i>Siyasiyat</i>)	1	15 Haziran 1325
Girid (<i>Şiir</i>)		
Suret-i nutuk		

Yazının adı	Gazetenin numarası	Tarihi
[Yazının başlığı yırtılmış, okunamadı.]		
(İdariyat)		
Türklük ve Osmanlılık (Siyasiyat) 2		22 Haziran 1325
Hürriyetin menbalarına doğru (Ahlâk)		
İran (Şiir)		
Âşar ihalesi (İdariyat)		
Yeni Osmanlılar (Siyasiyat) 3		29 Haziran 1325
Osmanlı donanması		
Ağa kimdir? (Şiir)		
Ziraat ve Zeamet		
İyd-i millî (Siyasiyat) 4		6 Temmuz 1325
İbiş Dayı (Küçük Hikâye)		
İki nutuk sureti 5		13 Temmuz 1325
Eskiler ve Yeniler 6		20 Temmuz 1325
Medreseler »		» »
Tekkeler 7		27 Temmuz 1325
Bir devlet nasıl gençleşir? 8		3 Ağustos 1325
Fazilet ve Saadet »		» »
Arazi münazaaları 9		10 Ağustos 1325
Din ilmin bir netice-i zaruriye- sidir »		» »
Firarî maznunlar, gıyabî mah- kûmlar 10		17 Ağustos 1325
Satvet-i bahriye »		» »
Suret-i nutuk 11		24 Ağustos 1325
Suret-i nutuk [Kürdçe tercümesiyle birlikte] 12		31 Ağustos 1325

7 Eylül 1325 tarihli 13. sayıdan itibaren Ziya Gökalp'ın yazılarına rastlanmıyor. Gerek bu sebeple, gerekse «Osmanlı İttihad ve Terakki Kulübünde gece dersleri» verenler arasında (bk. Peyman, s. 22) Ziya Gökalp adına rastlanmayışına dayanılarak Gökalp'ın Selânik'e gitmek üzere Diyarbakırdan ayrılmış olduğuna hükmedilebilir, sanıyoruz.

(Genç Kalemler'deki *Turan* adlı ilk şiiri «Beyazkule» 4 Şubat 1326 tarihini taşımaktadır).

Ziya Gökalp'ın yazı yazdığı gazeteler arasında *Dicle* adının geçtiği de görülür. Bir tahminden öteye gitmeyen atıfları, yazımızın başında sözünü ettiğimiz makalemizde zikretmiştik. İlk sayısı 28 Şubat 1326 (1910) tarihini taşıyan *Dicle* gazetesinde, doğrudan doğruya bu gazete için yazılmış makalelere rastlamadık. 90. sayıdan itibaren *Di-yarbakir*'de *Dicle* adı ile neşriyatına devam etmiş olan gazetede Gökalp'ın başka gazete ve dergilerden alınarak yeniden yayınlanan manzumeleri görülmektedir.

Sosyoloji tarihimiz için olduğu kadar Ziya Gökalp'ı yakından tanımak bakımından da önemli olan ilk yazılarının, doğduğu şehrin gazetelerinde yer alanları şimdilik bu kadardır. Koleksiyonlardaki boşluklarda Ziya Gökalp'a âid yazıların bulunmadığı söylenemez. Bu alandaki çalışmalar derinleştirildikçe yeni yazılara rastlanması dâima mümkündür. Bibliyografya çalışmalarını zahmetli olduğu kadar zevkli kılan da, dâima, önceden bilinmekte olanlara yeni ilâveler yapabilmek imkânlarıdır.